

Renata Marciniak-Firadza\*

Recenzja:  
**Danuta Pluta-Wojciechowska, *Dyslalia obwodowa. Diagnoza i terapia logopedyczna wybranych form zaburzeń*,  
Wydawnictwo Ergo-Sum, Bytom 2017,  
ss. 457**

---

Recenzowana książka, będąca efektem przemyśleń Autorki zebranych w trakcie ponadtrzydziestoletniej pracy logopedy praktyka, ale również naukowca, przedstawia główne założenia i metody związane z diagnozą i terapią logopedyczną zaburzeń artykulacji w dyslalii obwodowej (anatomicznej i/lub funkcjonalnej), ze szczególnym zwróceniem uwagi na zaburzenia o typie funkcjonalnym dotyczące ustnej fazy połykania i oddychania, towarzyszące często różnym deformacjom anatomicznym (np. wadzie zgryzu, rozszczepowi, ankyloglosji).

Opisane w publikacji sposoby postępowania w procesie usprawniania realizacji fonemów – oprócz istotnych nowych wątków – wynikają w znacznej mierze z badań prowadzonych przez Danutę Plutę-Wojciechowską oraz analiz zawartych w jej wcześniejszych pracach, które tu rozwija i dopełnia, refleksji związanych z lekturą pozycji dotyczących podjętego tematu, a także z wieloletnich doświadczeń w pracy z osobami, u których zdiagnozowała różne typy dyslalii obwodowej anatomicznej i/lub funkcjonalnej oraz słuchowej i często towarzyszące dyslalii zaburzenia czynności pokarmowych i oddychania.

---

\* Zakład Dialektologii Polskiej i Logopedii, Instytut Filologii Polskiej i Logopedii, Wydział Filologiczny Uniwersytetu Łódzkiego, ul. Pomorska 171/173, 90–236 Łódź, [renata.marciniak@uni.lodz.pl](mailto:renata.marciniak@uni.lodz.pl).

Autorka, odwołując się do wiedzy z dziedziny ortodoncji, laryngologii, neurologii, fizjoterapii, a także najnowszych osiągnięć logopedii w kwestii czynności prymarnych, wskazuje, jak wiele porażek terapii logopedycznej w przypadku dyslalii funkcjonalnej może wiązać się z nie dość intensywnym treningiem czynności prymarnych lub jego brakiem (s. 14). Autorka prezentuje paradygmat diagnozy, a także przedstawia fizjologiczną metodę nauki połykania i oddychania możliwą do stosowania od około 3.–4. roku życia. W konstruowaniu programu ćwiczeń języka, warg oraz w planowaniu terapii wzoruje się na metodach naturalnych. Dokonując rewizji logopedycznych ćwiczeń pionizacji języka, przedstawiając wizję ćwiczeń warg, języka, ale też oddychania i połykania, Autorka opiera się na analizie modelu rozwojowego, a swoją propozycję nazywa metodą fizjologiczną (s. 14). Wykorzystując wcześniejsze pomysły, a także twórczo przekształcając znane koncepcje (s. 14), proponuje własną strategię usprawniania realizacji fonemów, uwzględniającą specyfikę indywidualnych możliwości pacjenta. Autorka nie daje gotowych wzorców rozwiązań, lecz zmusza czytelnika do poszukiwań i doboru terapii odpowiedniej do pacjenta i jego logopedycznych problemów, do rozwijania własnych strategii w pracy z dziećmi i dorosłymi. Jak pisze we wstępie, pragnie odkryć przed Czytelnikiem „tajemnicę naturalnego programu przygotowującego dziecko do niezwykłego spotkania ze światem dźwięków mowy, w których zakłęto znaczenie” (s. 11). Odkrywanie tej tajemnicy dotyczy przede wszystkim czynników biologicznych związanych z aspektem wykonawczym mowy.

Danuta Pluta-Wojciechowska, prezentując w swoich rozważaniach podejście kognitywne, opisuje biomechaniczną bazę artykulacji, wprowadza czytelnika w rozważania dotyczące znaczenia biologicznych funkcji związanych z zespołem orofacjalnym, zaznajamia go z istotą ontogenezy sprawności artykulacyjnej.

Recenzowana publikacja składa się z czterech rozdziałów.

Rozdział pierwszy – *Podstawy rozważań o procedurze usprawniania realizacji fonemów* – stanowi syntezę teorii dotyczących ontogenezy rozwoju fonetycznego i poświęcony jest głównie opisowi rozwoju czynności prymarnych (jedzenia, picia, oddychania). W rozdziale tym Autorka prezentuje m.in. zagadnienia związane z fonemem, rozwój percepcji słuchowej, fizjologiczne przemiany przestrzeni ustno-twarzowo-gardłowej w aspekcie anatomicznym, podkreśla znaczenie gaworzenia i zdolności społeczno-poznawczych.

W rozdziale drugim – *Diagnoza logopedyczna* – Autorka podkreśla fakt, że postępowanie diagnostyczne w przypadku dyslalii anatomicznej i/lub funkcjonalnej powinno mieć charakter holistyczny (uwzględnianie w diagnozie i terapii różnych czynności orofacjalnych i ocena zaburzeń połykania i oddychania na ich tle, dokładna ocena budowy zarówno zespołu ustno-twarzowo-gardłowego, jak i całego organizmu pacjenta), heurystyczny (uwzględnianie w analizie powiązań między objawami a wywołującymi je przyczynami), prognostyczny (efektem powinno być wskazanie zaburzeń i określenie rokowania) i pozytywny (poznanie mocnych stron badanego,

co ułatwia projektowanie i prowadzenie terapii). Ponadto w tym rozdziale Autorka przedstawia procedurę badania (s. 108–110), która może być przydatna w przypadku dzieci urodzonych z różnymi wadami w obrębie zespołu ustno-twarzowego, z wadami i dysfunkcjami nabytymi, u których istnieje ryzyko wystąpienia zaburzeń w rozwoju systemu fonemowo-fonetycznego, z uwagą, że badanie to musi być dostosowane indywidualnie do pacjenta (jego wieku, zaburzeń itp.). Poza tym Autorka w formie tabel i komentarzy do nich prezentuje m.in. najważniejsze drogi badania poszczególnych kategorii cech fonetycznych (lokacja, modalność, rezonansowość, sonantyczność) (s. 120–121), typologie wybranych cech fonetycznych w normie i patologii podczas realizacji fonemów (s. 130–143), parametry oceny warunków anatomiczno-czynnościowych narządów mowy (s. 149–152). Opisuje badanie sprawności warg i języka, badanie oceny oddychania oraz oceny czynności pokarmowych i picia, w tym połykania. Zwraca też uwagę na ocenę słuchu fizjologicznego, fonemowego i fonetycznego.

W trzecim rozdziale – *Fizjologiczna metoda terapii w przypadku zaburzeń oddychania i ustnej fazy połykania* – Autorka skupia uwagę czytelnika na następujących zagadnieniach: 1) miejsce oddychania i połykania na tle innych czynności związanych z przestrzenią ustno-twarzową; 2) model rozwoju czynności prymarnych, w tym połykania i oddychania; 3) miejsce ćwiczeń logopedycznych wśród działań terapeutycznych stosowanych przez innych specjalistów zajmujących się pacjentem z zaburzeniami oddychania i połykania; 4) ogólna kanwa postępowania z pacjentem. W tej części pracy Danuta Pluta-Wojciechowska podaje konkretne ćwiczenia usprawniające wargi i język, czynności oddychania i połykania oraz metody kształcenia tych czynności. Sposoby kontroli domykania żuchwy ilustruje fotografiami instruktażowymi.

W rozdziale czwartym – *Strategiczna metoda usprawniania realizacji fonemów* – Autorka, korzystając z wątków omawianych w swoich wcześniejszych publikacjach, rozwija myśli już prezentowane oraz przedstawia nowe pomysły pracy podczas usprawniania realizacji fonemów. Postuluje strategiczne fizjologiczno-fonetyczne podejście do nauki głosek, które oznacza: 1) wykorzystanie fizjologicznych prawidłowości rozwojowych dotyczących kolejnych etapów rozwoju mowy, w tym rozwoju systemu fonemowego i fonetycznego; 2) wykorzystanie wiedzy związanej z fizjologią i patofizjologią tworzenia dźwięków mowy; 3) uwzględnienie wiedzy płynącej z fonologii, fonetyki i patofonetyki; 4) branie pod uwagę analiz i związków przyczynowo-skutkowych między układami, pozycjami i ruchami narządów mowy a cechami dźwięków, w kontekście normy i patologii; 5) uwzględnianie w uczeniu artykulacji różnych mediów i ścieżek kognitywnych, co wynika z istoty głoski jako zjawiska fizycznego (s. 286–287). Wskazuje ogólne prawidłowości dotyczące usprawniania narządów mowy, jakie powinien uwzględnić logopeda, mając szczególnie na uwadze realizację spółgłosek. W formie tabel (s. 311–316, 336–338, 347–352, 365) Autorka przedstawia: 1) propozycję analizy wybranych sekwencji terapeutycznych

głosek wraz z uzasadnieniem ich porządku; 2) propozycję analizy progowych warunków kształtowania wybranych głosek i wybranych cech fonetycznych; 3) wykorzystanie metody syntetycznej do przekształcania głoski *t* w *c*, *cz*, *ć*; 4) przykłady wykorzystania niektórych niewerbalnych czynności kompleksu ustno-twarzowego w nauce głosek.

Te praktyczne rozwiązania dotyczące diagnozy i terapii wybranych form dyslalii obwodowej anatomicznej i/lub funkcjonalnej (konstruowanie przedpola artykulacji, wybór sekwencji terapii głosek: rozwojowej lub terapeutycznej, przygotowanie do usprawniania realizacji fonemu z wykorzystaniem strategii warunków progowych, wywoływanie głoski, w tym wybór ramy i metody wywoływania głoski, aktywizacja głoski w większej strukturze, polaryzacja głoski oraz wprowadzanie głoski do mowy potocznej) stanowią oryginalne ujęcie zagadnienia.

Przedstawiona fizjologiczna metoda terapii w przypadku dysfunkcji oddychania i połykania od 3.–4. roku życia stanowi szansę dla wielu pacjentów, uwzględnia też ich możliwości.

Aby ułatwić czytelnikowi odbiór książki, Autorka zamieszcza na końcu słowniczek terminów, zarówno tych starszych, ekscerpowanych z poprzednich publikacji, jak i nowych – zawartych w niniejszym opracowaniu. Do publikacji dołączono również aneks w postaci karty badania logopedycznego w przypadku dyslalii obwodowej.

Omawiana książka, jak pisze w zakończeniu Autorka, ma stać się inspiracją dla logopedów, którzy na jej bazie będą mogli konstruować własne programy diagnozy i terapii logopedycznej w różnych typach dyslalii.

Poruszana w książce tematyka dotyczy istotnych problemów diagnozy i terapii logopedycznej w przypadkach dyslalii obwodowej. Autorka w przystępnej dla czytelnika formie podejmuje problemy, z którymi logopedzi stykają się na co dzień w pracy, a także proponuje przykłady ich rozwiązywania.

Książka stanowi cenną pozycję na polskim rynku wydawniczym, zasługuje na popularyzację ze względu na walory poznawcze i dydaktyczne, i bez wątpienia wzbudzi zainteresowanie logopedów praktyków, logopedów naukowców i studentów logopedii.